

Pappor i skymundan

- Missbrukande pappors syn på faderskap och samhällets stödinsatser

Elisabet Liljergren
Maja Munke

Socialhögskolan vid Lunds universitet
SOPA 63
Vt-10

Handledare: Maria Bangura
Arvidsson

ABSTRACT

The aim of our study is to examine how fathers with experience of addiction perceive paternity and community support systems for addiction fathers. To answer our question formulations we performed eleven qualitative interviews with fathers who have experience of addiction. The study shows that there is an ambivalence concerning the perception of paternity. This due to the fact that many fathers believe that addiction and children are not compatible while they do not fully want to be absent in the father role. This ambivalence makes it difficult for the fathers to answer if they had a need for support during active addiction. However there is some recognition of the need of support while they are aware of their inability to receive assistance. The fathers are receptive to support after the addiction, especially in the final stages of their treatment. During the ongoing addiction the fathers were unknowing of the accessible support. The fathers, now free from addiction, describe different support systems that they wish were offered during their addiction. Parent education, support talks and cooperation talks are examples of supports requested. Our study also shows that the addiction and the children's mothers are two factors that based on fathers' perspectives worsen the relationship with their children. Our empirics of the study are analyzed from an interactional perspective.

Keywords: addiction, paternity, fathers, support systems

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	1
FÖRORD	4
2. INLEDNING	5
2.1. Problemformulering	5
2.2. Syfte	7
2.3. Frågeställningar	7
2.4. Begrepp	8
2.4.1. Stöd och stödinsatser	8
2.4.2. "Med erfarenhet av missbruk"	8
2.4.3. Papporna	8
2.5. Avgränsningar	9
3. TIDIGARE FORSKNING	10
3.1. Synen på faderskap	10
3.2. Faderskap och missbruk	11
3.3. Föräldraskap och missbruk	12
3.4. Föräldraskap och stödinsatser	14
4. TEORI	15
4.1. Symboliskt interaktionistiskt perspektiv	15
4.1.1. Synen på individen	15
4.1.2. Synen på världen	16
4.1.3. Två sidor av samma mynt	16
4.2. Stämplingsteorin	17
4.2.1. Avvikande beteende	17
4.2.2. Avvikare & stämpling	18
5. METOD	20
5.1. Metodval	20
5.2. Urval	20
5.3. Tillvägagångssätt	20
5.4. Bearbetning och analys av empiri	21
5.5. Tillförlitlighet och generaliserbarhet	22
5.6. Förförståelse	22
5.7. Etiska överväganden	23
5.8. Arbetsfördelning	24
6. RESULTAT OCH ANALYS	25
6.1. Presentation av intervjupersoner	25
6.2. Pappornas relation till sina barn	25
6.2.1. Under aktivt missbruk	26
6.2.2. Efter avslutat missbruk	27
6.3. Egenskaperna i faderskapsrollen	28
6.3.1. Exempel på egenskaper	29

6.4. Stöd	30
6.4.1. Erfarenhet av stöd	30
6.4.2. Efterfrågat stöd	32
6.4.3. Pappornas upplevelser av stöd	34
6.5. Hinder.....	36
6.6. Synen på faderskap och missbruk.....	38
6.6.1 Pappornas perspektiv	38
6.6.2. Socialtjänstens perspektiv	40
6.6.3. Samspelet mellan olika perspektiv	40
7. SAMMANFATTNING	42
8. SLUTDISKUSSION	44
8. REFERENSER	46
9. BILAGOR.....	49
9.1. Bilaga 1	49
9.2. Bilaga 2	51

FÖRORD

Vi vill tacka de pappor som har delat med sig av sina erfarenheter och åsikter och därmed möjliggjort genomförandet av vår studie. Vi vill även tacka vår handledare som har gett oss värdefulla råd och idéer under hela arbetsprocessen. Sist men inte minst vill vi även tacka varandra för ett gott samarbete.

2. INLEDNING

2.1. Problemformulering

Den vanligaste orsaken till att barn omhändertas för placering på institution eller i familjehem är att det föreligger ett drogmissbruk hos en eller båda föräldrarna (Lundström 1993). I SOU-rapporten 1994:29 betonas det dock att missbruket i sig inte skall vara avgörande i bedömningen av föräldrars omsorgsförmåga, det skall i första hand bedömas utifrån samspelet mellan barnet och föräldern. Vilka stöd kan samhället erbjuda föräldrar med missbruksproblematik för att öka deras förutsättningar att uppnå ett tillfredställande föräldraskap?

Bengtsson och Gavelin (2004) menar att alla föräldrar är i behov av stöd i sitt föräldraskap men att missbrukande föräldrars behov generellt sett är större då de har sämre förutsättningar. Det finns forskning som visar att stödinsatser i föräldraskapet oftare är inriktade på mamma-barn-relationen än på pappa-barn-relationen (Kåhl 1995).

De studier som berör föräldraskap i relation till missbruk intar ofta ett barnperspektiv. Det finns även ett fåtal studier som beskriver föräldraskap och missbruk utifrån moderns perspektiv, medan faderns perspektiv är mer sällsynt. Kristiansen (1999) menar att föräldraskap och relationen till barnen kan vara en drivkraft till drogfrihet. Det finns studier som belyser moderskapets betydelse för att bli drogfri, däremot saknas det studier kring faderskapets betydelse, vilket förvånar Kristiansen (1999).

I SOU 1994:29 framhävs det att alla föräldrar behöver stöd och vägledning för att bli stärkta i sin föräldraroll. För utsatta grupper, t.ex. föräldrar med missbruksproblematik, krävs extra lyhördhet och individuellt anpassat stöd. Skårner (2001) bekräftar i sin avhandling att det finns ett behov av stöd hos missbrukande fäder. Vi har kunnat se att forskare påtalar att missbrukande fäder har ett behov av stöd i faderskapet, trots detta har vi inte kunnat finna någon forskning som berör stödbehovet utifrån pappornas eget perspektiv. Målgruppen för vår studie är pappor med erfarenhet av missbruk. Vi vill utifrån deras perspektiv undersöka om de har behov av stöd för att uppnå vad de anser vara ett tillfredsställande faderskap.

Bristen på tidigare forskning kring vårt ämne gör att vi anser det extra relevant att undersöka. Bengtsson och Gavelin (2004) uttrycker att man ofta pratar om föräldrar med missbruksproblematik, men sällan med dem. Detta anser vi vara problematiskt då föräldrarnas eget perspektiv på sitt föräldraskap då enkelt faller mellan stolarna. Eftersom att pappornas

perspektiv sällan framkommer i tidigare forskning, så önskar vi belysa deras egna upplevelser och deras syn på faderskap och behov av stöd.

2.2. Syfte

Vårt syfte är att undersöka hur pappor med erfarenhet av missbruk ser på faderskap och samhällets stödinsatser för missbrukande pappor.

2.3. Frågeställningar

- Hur ser pappor med erfarenhet av missbruk på faderskap?
- Upplever papporna några hinder som försvårar relationen till deras barn och i så fall vilka hinder beskrivs?
- Anser papporna att det finns ett behov av stöd i faderskapet och i så fall vilken sorts stöd efterfrågas?
- När anser sig papporna vara mottagliga för stöd i sitt faderskap?

2.4. Begrepp

2.4.1. Stöd och stödinsatser

Vi har valt att använda orden stöd och stödinsatser synonymt. I Nationalencyklopedin definieras ordet stöd som ett ord med vid betydelse och många användningsområden. Därför har vi valt att, genom en egen definition, precisera vilken innebörd vi tillskriver begreppet i den fortsatta framställningen. När vi använder begreppen stöd och stödinsatser syftar vi på handlingar som har till syfte att stödja och underlätta för en annan person. Enligt vår definition är det alltså möjligt att kalla en insats för stöd alternativt stödinsats även om den inte upplevs som stödjande av mottagaren. Dock kommer det i analysen att framgå tydligt vilka stödinsatser som papporna har upplevt som positiva respektive negativa.

Stöd kan komma från olika källor. Några exempel på källor är familj, vänner, myndigheter, organisationer, företag. När vi har genomfört våra intervjuer så har papporna haft möjlighet att själva definiera vilka stöd de har fått i sitt faderskap, samt vilka stöd de anser vara önskvärda. Under intervjuerna har vi inte begränsat dem vad gäller vilken källa stödet skall ha kommit ifrån. I den fortsatta framställningen kommer vi dock att lägga fokus på de stödinsatser som kommer från myndigheter, professionella verksamheter och organisationer. I analysen kommer störst vikt att läggas vid Socialtjänstens stödinsatser och deras perspektiv. Anledningen till att vi har valt att fokusera på Socialtjänsten är att det enligt Socialtjänstlagen (2001:453) åligger Socialtjänsten att motverka och förebygga missbruk, samt aktivt sörja för att den enskilde missbrukaren får behövlig hjälp och vård. Socialtjänsten har alltså ett övergripande ansvar för personer med missbruksproblematik.

2.4.2. "Med erfarenhet av missbruk"

Våra respondenter är pappor med erfarenhet av missbruk. Med det menar vi att papporna tidigare har haft ett missbruk och idag är drogfria. Vår uppsats behandlar dock både de erfarenheter som papporna har från det aktiva missbruket samt de erfarenheter som de har förvärvat sedan avslutat missbruk. I ordet missbruk inkluderar vi både alkohol- och narkotikamissbruk.

2.4.3. Papporna

I den fortsatta framställningen kommer vi att benämna våra respondenter som papporna. När vi talar om papporna handlar det alltså om de pappor vi har intervjuat. Vi tycker att det är

viktigt att läsaren enkelt skall kunna skilja på om vi talar om våra respondenter, eller om vi pratar om andra missbrukande pappor alternativt pappor i allmänhet. Därför har vi valt att benämna de sistnämnda för fäder istället för pappor.

2.5. Avgränsningar

Vi har valt att utgå från pappornas perspektiv eftersom det är deras upplevelser som vi avser att undersöka. Vår avsikt är inte att göra en jämförelse mellan vilka stöd som erbjuds för mammor respektive pappor. Analysen av vår empiri kommer inte att präglas av ett genusperspektiv däremot är detta perspektiv relevant att ha med i framställningen vad gäller synen på faderskap och dess historia.

Av praktiska skäl har vi inte haft möjlighet göra en geografisk spridning i vårt urval av respondenter. Detta har resulterat i att alla respondenter, vid intervjutillfället, var bosatta i södra Sverige. Bland respondenterna finns det en viss spridning vad gäller kommundillhörighet, dock har vi inget intresse av att göra någon jämförelse mellan de olika kommunerna.

3. TIDIGARE FORSKNING

Mansforskning och forskning kring faderskap är ett relativt nytt forskningsområde (Johansson 2004), trots detta finns det idag ett relativt brett utbud av denna typ av studier. Även vad gäller studiet av föräldraskap i relation till missbruk utifrån ett barnperspektiv, finns det relativt mycket litteratur att tillgå. Om man däremot söker efter litteratur om föräldraskap och missbruk, som utgår ifrån föräldrarnas perspektiv så blir utbudet knapphändig. Ett fåtal studier med syfte att beskriva moderskap och missbruk, utifrån moderns perspektiv, har gjorts (t.ex. Trulsson 1997; 2006). Däremot litteratur som har till huvudsyfte att inta ett fadersperspektiv i förhållande till faderskap och missbruk lyser i princip med sin frånvaro.

Vi har dock funnit en D-uppsats vars undersökningsområde är samma som vårt. Utöver det har vi även funnit annan litteratur som vi anser vara relevant för vår studie och dess framställning. Det är dels litteratur som delvis behandlar fadersperspektivet i förhållande till missbruk utan att ha det som huvudsyfte. Det är även litteratur som berör vissa separata delar av vårt undersökningsområde. Nedan följer en kort översikt och sammanfattning av denna litteratur. I denna översikt har vi valt att ta med två stycken SOU-rapporter då vi anser dessa vara relevanta för vårt undersökningsområde. Dessa är inte att räkna som tidigare forskning, dock baseras rapporterna delvis på tidigare forskning och kan på så vis ge en bild av ett visst forskningsområde.

3.1. Synen på faderskap

I boken *Män, familjeliv och föräldraskap* skildras mäns egna upplevelser av föräldraskapet. Platin (2001) fångar upp pappornas perspektiv, något som det till stor del saknas kunskap om. Intresset i forskning om mäns föräldraskap har till största delen berört männens roll i familjen, hur papparollen har förändrats mot ett modernare och mer jämställt samhälle. För att få en förståelse för pappors olika upplevelser av faderskapet måste vi titta på hur traditionella värderingar om familjelivet har förändrats över tid samt uppmärksamma socialpolitikens utveckling. De finns många samhällsförändringar som har påverkat faderskapet ända från 1900-talets början där papparollen helt saknade omsorgsansvar, fram till kommande sekelskifte där männen värderar familjelivet högt och är mer känslomässigt engagerade. Under 1950 och 60-talet utökades arbetstidsförkortningen, vilket bidrog till att papporna fick ut mer ledighet och därmed kunde spendera mer tid tillsammans med familjen. Ett mer engagerat och relationsinriktat faderskap uppstod där "fritidspappan" tog med barnen på

aktiviteter men fortfarande hade ett mindre ansvar för den direkta omvårdnaden. Under 1960 och 1970-talet klev kvinnorna in på arbetsmarknaden och grunden för en ny syn på faderskap uppstod, ett faderskap som ökade jämställdheten mellan kvinnor och män.

Moderskapspenningen ersattes med en föräldraförsäkring vilket innebar att båda föräldrarna hade rätt att ta ut föräldraledighet. Under 1980-talet infördes den första jämställdhetslagen och under samma årtionde blev bilden av den nya sårbara ”vardagspappan” synlig i massmedia. Faderskapet innebar att pappor på ett naturligt sätt alltid var närvarande i familjens aktiviteter där de även tog del av hushållsarbetet samt fick ett omsorgsansvar (Platin 2001).

3.2. Faderskap och missbruk

Maria Bangura Arvidsson har skrivit en doktorsavhandling vid namn *Ifrågasatta fäder. Olika bilder av fäder till socialt utsatta barn* (2003) som har till syfte att undersöka olika bilder av ifrågasatta fäder. Genom att ha genomfört intervjuer med både fäder och socialsekreterare samt studerat Socialtjänstens barnavårdsutredningar, har hon fångat både fädernas och Socialtjänstens perspektiv. Studiens målgrupp är ifrågasatta fäder och är därmed inte direkt inriktad på missbrukande fäder, dock har flertalet av respondenterna erfarenhet av missbruk. Bangura Arvidsson (2003) nämner förvisso att det finns tecken på en eventuellt pågående förändring av synen på faderskap inom Socialtjänsten. Dock menar hon att Socialtjänsten fortfarande har en så kallad modersfixering. Modersfixeringen innebär att modern automatiskt ses som den centrala omsorgsgivaren och att ett större ansvar läggs på modern, medan fadern tillräknas en mindre betydande roll. Socialtjänsten tar i större utsträckning kontakt med modern vid barnavårdsutredningar och det är också vanligare att insatser fokuserar på mamma-barnrelationen än på pappa-barnrelationen. Bangura Arvidsson (2003) menar att Socialtjänstens synsätt reproducerar samhällets traditionella könsroller och att deras synsätt i sin tur påverkar fädernas egen syn på sig själva och deras fadersroll. I avhandlingen konstateras det även att både Socialtjänsten och fäderna anser att missbruk och föräldraskap inte hör ihop. Från Socialtjänstens sida blir denna ståndpunkt mest tydlig när man talar om missbruk i förhållande till faderskap. De intervjuade socialsekreterarna och de studerade barnavårdsutredningarna visar på att Socialtjänsten är mer positiv till att en missbrukande moder har kontakt med sitt barn, än att en missbrukande fader har kontakt med sitt barn (Bangura Arvidsson 2003).

D-uppsatsen *Jag är inte bara pappa – jag är missbrukare också!* är en studie från Göteborgs

universitet, skriven av Elisabeth Lindell. Författarens syfte har varit att undersöka vilka behov av stöd i faderskapet som pappor med missbruksbakgrund har under barnets uppväxttid. Studien avser även att undersöka ifall det går att ge rekommendationer som kan användas för att utveckla innehållet i riktade stödinsatser till pappor med missbruksbakgrund. Undersökningens resultat visar att papporna som deltagit i studien upplever att de inte fått tillräckligt med stöd samt att de önskat mer stöd både för sig själva och för deras familjer. Studien visar även att papporna har varit svåra att nå för att kunna erbjudas stöd, dels för att dem själva hade svårt att ta emot stöd och dels för att det inte var mycket stöd som erbjöds. Exempel på stöd som efterfrågades var familjestöd, samtalsstöd och materiellt stöd (Lindell 2009). Vår avsikt är inte att göra någon jämförelse med denna studie och vi har heller inte använt den som referens i vår analys. Studien har däremot varit en bra vägledning i sökandet efter referenser för tidigare forskning till vår egen studie.

3.3. Föräldraskap och missbruk

Anette Skårners avhandling *Skilda världar? – En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk* (2001) syftar till att undersöka narkotikamissbrukares sociala nätverk och hur dessa påverkar missbrukarens liv, samt vilken roll det sociala nätverket spelar för möjlighet till förändring. Skårner (2001) konstaterar att både alkohol- och narkotikamissbrukare ofta har relativt små personliga nätverk, samt att dessa ofta är glesa och innehåller få stödjande länkar. Avhandlingen utgår ifrån ett systemteoretiskt synsätt och har för avsikt att se till det sociala nätverkets helhet och processerna inom detta, dock fokuseras vissa kapitel till enskilda delar av nätverket. Ett av dessa kapitel behandlar ämnet barn och föräldraskap i samband med missbruk. Respondenterna (både mödrar och fäder) är överrens om att barn och droger inte hör ihop. Det är vanligt att missbrukarna väljer att hålla sig bort från sina barn och sin familj vid perioder av aktivt missbruk, vilket kan vara både långa och korta perioder. Skårner (2001) kopplar detta fenomen till problematiken med att förena två sociala världar som har stora meningsskiljaktigheter vad gäller bland annat normer och värderingar. Skårner (2001) menar också att stigmatisering bidrar till en ökad skillnad och större barriärer mellan olika sociala världar.

Birgitta Hult har skrivit en FOU-rapport med titeln *Att utnyttja drivkrafter – barnperspektiv i socialtjänstens arbete med föräldrar med missbruksproblem* (2010). Fokus i undersökningen ligger på att undersöka hur barnperspektivet kommer in vid planering av behandling och

andra insatser för den missbrukande föräldern. Undersökningen ger en bild av hur Socialtjänsten rent praktiskt arbetar med detta samt hur Socialtjänstens organisationsform påverkar i vilken mån barnperspektivet och föräldrarnas behov av insatser kan förenas. Hult redogör även för Socialtjänstens syn på faderskap och moderskap. I samstämmighet med andra forskare (bl.a. Andersson 1995; Hilde 2000; Kristiansen 1999; Kåhls 1995) menar Hult att Socialtjänstens syn på faderskap och moderskap präglas av traditionella könsroller. De normer och bilder av män och kvinnor som präglar missbrukarvården påverkar hur mödrarna och fäderna ser på sig själva. Hult (2010) menar att detta leder till att mödrar tar på sig ett stort ansvar samt skuldbelägger sig själv, medan fäder ser sig själva som mindre viktiga för sina barn och håller sig undan då de från början inte är medräknade som primär förälder. För fäder kan detta faktum ibland innebära att de upplever en större rädsla och osäkerhet i att söka stöd i sitt faderskap. Dock hävdar Hult (2010), i likhet med andra (t.ex. Kristiansen 1999; Bengtsson & Gavelin 2004; Skärner 2001) att relationen till barnet är en drivkraft till att bli drogfri, både för mödrar och för fäder.

Anna-Bodil Bengtssons och Ingegerd Gavelins bok *Familjer och missbruk - Om glömda barn och glömda föräldrar* (2004) är skriven utifrån det arbete som görs med missbrukande föräldrar på fyra olika alkoholmottagningar. Boken intar ett familjeperspektiv på så sätt att både barnperspektivet och vuxenperspektivet behandlas. Bengtsson och Gavelin (2004) menar att det ofta pratas om missbrukande föräldrar, men att det för sällan pratas med dem. De förringar inte barnperspektivets viktiga roll, men de menar att föräldrarnas perspektiv tenderar att glömmas bort. Bengtsson och Gavelin (2004) anser att missbrukande föräldrar är i behov av och i många fall har en önskan om stöd, men att de sällan söker stöd då de är skeptiska till insyn från myndigheternas sida. Detta grundar sig ofta i en rädsla för att bli ifrågasatta och att i värsta fall mista sina barn.

I avhandlingen *Fri från narkotika* (1999), skriven av Arne Kristiansen, strävar författaren efter att ta bort den dominerande bild som finns av missbruk och missbrukare. Kristiansen (1999) har gjort kvalitativa intervjuer med kvinnor och män som alla har tagit sig ur ett narkotikamissbruk och idag lever socialt integrerade liv. De förändringar som ledde till att intervjupersonerna tog sig ur missbruket var varierande men för både kvinnor och män var relationen till deras barn betydelsefull. Studier kring moderskapets betydelse för att lämna missbruk går att hitta i forskning om missbruk, där Kristiansen förvånas över hur lite studier det finns om faderskapets betydelse (Kristiansen 1999).

Rapporten SOU 1994:29 *Barn – föräldrar – alkohol* innehåller en kartläggning över missbrukets konsekvenser för familjen, där barnperspektivet står i fokus. Föräldrar som missbrukar har svårigheter att vara bra föräldrar då interaktionen mellan förälder och barn påverkas negativt av ett missbruk. Rapporten beskriver även vikten av att alla föräldrar bör få stöd i sin föräldraroll, där utgångspunkten skall vara att alla föräldrar vill sina barns bästa. Instanser som arbetar med missbruk arbetar sällan med föräldrastöd (SOU 1994:29).

3.4. Föräldraskap och stödinsatser

Rapporten SOU 1997:161 *Stöd i föräldraskapet* ger förslag på hur olika verksamheter kan arbeta för att ge stöd åt föräldrar. De verksamheter som diskuteras är arenor där både föräldrar och barn vistas, vilket gör att det finns både ett barn- och föräldraperspektiv. Föräldrar har generellt blivit mer medvetna om barns behov och därför har föräldraskapets betydelse ökat. I rapporten framkommer hur papparollen har förändrats då pappor har börjat ta större ansvar för familj och barn. Mäns deltagande i olika föräldragrupper har ökat under de senaste åren men mammor medverkar fortfarande i större utsträckning, därför efterfrågas insatser som just syftar till att uppmuntra till pappors deltagande. Försöksverksamheter med pappautbildning har visat sig vara framgångsrika (SOU 1997:161).

4. TEORI

För att ge vår studie en djupare dimension har vi valt att låta vår analys vila på vissa teoretiska ramar och begrepp. Den symboliska interaktionismen är vår övergripande teori som i helhet genomsyrar resonemangen i vår analys. Som komplement till denna generella och vida teori använder vi stämplingsteorin för att konkretisera delar av vår analys.

4.1. Symboliskt interaktionistiskt perspektiv

Det symboliska interaktionistiska perspektivet tar avstamp i sociologin samt socialpsykologin (Payne 2002). Begreppet symbolisk interaktionism myntades år 1937 av Herbert Blumer. Dock står Blumer inte som grundare för perspektivet (Levin & Trost 2004) utan perspektivets rötter kan spåras längre tillbaka i tiden. Redan i början av 1900-talet lade bland annat Charles Horton Cooley (1864-1929) grunden för interaktionismen. Även George Herbert Mead (1863-1931) står att nämna som en av perspektivets framstående företrädare (Svensson 1992).

Perspektivet innefattar variationer i form av olika inriktningar. Dock finns det en del så kallade grundstenar som är gemensamma för det som kallas för symbolisk interaktionism. Levin och Trost (2004) menar att det finns fem stycken sådana grundstenar; 1. Definitionen av situationen 2. Social interaktion 3. Symboler 4. Att vi är aktiva 5. Betoningen av nuet. Dessa grundstenar kommer inte att beskrivas var för sig i denna text, utan i den fortsatta framställningen kommer perspektivets grundläggande syn att beskrivas i sin helhet. Vikten har lagts vid de delar vi anser mest relevanta för vår analys.

Den symboliska interaktionismen förespråkar att studier görs med utgångspunkt i individens egna konkreta perspektiv (Månsson 2002). Levin och Trost (2004) skriver att interaktionismens syfte snarare är att förstå än att förklara och den anses ha en bra förmåga att analysera komplexitet (Lindqvist & Nygren 2006). Vissa har dock riktat kritik mot perspektivet då de anser att det finns brister i dess förmåga att se de strukturella villkoren samt förstå hur dessa påverkar den interaktionsprocess mellan individer och olika grupper, som interaktionismen har fokus på (ibid.).

4.1.1. Synen på individen

Inom interaktionismen ser man på människan som ett subjekt (Månsson 2002). Människans identitet skapas i interaktion med andra människor (Lindqvist & Nygren 2006) och är alltså en

social produkt (Svensson 1992). Människan utvecklas i en ständigt pågående process och är därmed inte ett statiskt objekt som är likadan i alla kontexter över all tid. För att ge ett exempel så säger företrädarna för interaktionismen inte ”Ulla är dum”, utan istället ”Ulla beter sig dumt i denna situation”. Människor är inte, människor gör (Levin & Trost 2004).

Människan är en aktiv och reflekterande varelse. När människor interagerar med varandra tolkar och definierar de varandras handlingar, istället för att reagera på handlingarna som yttre stimuli (Månsson 2002).

I den begreppsapparat som G.H. Mead skapade inom interaktionismen, så använder han sig bland annat av begreppen ”I” och ”Me” när han talar om människans identitet (ibid.). Dessa två komponenter är delkomponenter av ”The Self” (Levin & Trost 2004).

”Me” är den del som skapas genom människans socialisationsprocess och på så sätt speglar det andra människors bild av individen (Lindqvist & Nygren 2006). ”Me” innehåller till exempel individens minne, det medvetna och det omedvetna, de internaliserade normerna och värderingarna och bland annat individens samvete (Levin & Trost 2004). Medan ”Me” fungerar som en kontrollerande komponent, som gör övervägningar vad gäller vad som är socialt accepterat och ej, så står ”I” för den spontana och aktivt handlande delen av ”The Self” (Månsson 2002). Dessa två delar av individens identitet är enbart teoretiskt framtagna begrepp och någon faktisk uppdelning inom människokroppen existerar inte (Levin & Trost 2004).

4.1.2. Synen på världen

Även världen och dess verklighet anses vara ett socialt konstruerat subjekt (Svensson 1992). Den sociala konstruktionen är ständigt pågående och verkligheten kan därmed hela tiden definieras och omdefinieras (Levin & Trost 2004). Inom interaktionismen anser man sökandet efter sanningen som meningslöst och naivt (Månsson 2002). En ensam rådande sanning anses inte existera, en beskrivning av verkligheten är bara en av många (Levin & Trost 2004).

4.1.3. Två sidor av samma mynt

Uppdelningen ovan av synen på människan och synen på världen, är en uppdelning som inom interaktionismen är svävande. Inom interaktionismen tar man nämligen avstånd från den uppdelning som dualismen står för. Det vill säga, inom interaktionismen så gör man inte någon uppdelning av individ och samhälle, inre och yttre, subjekt och objekt (Månsson 2002).

Detta beror på att man anser att både människan och den sociala verkligheten föds ur ett samspel dessa sinsemellan. Människan och samhället blir på så sätt två sidor av samma mynt, de utgör olika sidor av samma helhet (Svensson 1992).

Individer uppfattar och tolkar världen, och tillskriver därmed den en mening, för att sedan reagera på den varseblivna verkligheten (Payne 2002). Det som individen uppfattar, tolkar och tillskriver en mening blir inte bara dennes verklighet utan det styr också dennes beteende (Levin & Trost 2004). Det är denna dynamiska interaktionsprocess som det interaktionistiska perspektivet fokuserar på (Payne 2002).

I den hittills framställda texten kan det uppfattas som att allt vi uppfattar är subjektivt, och att därmed objektivitet inte existerar. Levin och Trost (2004) menar dock att detta på sätt och vis är en typ av förenkling och att en sådan hållning skulle bli intetsägande i praktiken. Istället för att påstå att allt är subjektivt och ingenting är objektivt, så kan man säga att objekt existerar på grund av den betydelse som vi människor tillskriver dem. Objekt är produkter av en kollektiv definitionsprocess (Månsson 2002). Det kan även förklaras på följande sätt: "Situationen i samklang med våra genom interaktion uppbyggda symboler ger en slags objektivitet till den sociala verkligheten." (Levin & Trost 2004, s. 15). Ett annat citat värt att avslutningsvis nämna, som är väl talande för interaktionismen är det så kallade Thomasteoremet, som lyder följande: "When people define situations as real, they become real in their consequences." (Thomas 1923 se Månsson 2002, s. 153).

4.2. Stämplingsteorin

Stämplingsteorin levererar ett sett att se på avvikande och dess uppkomst och utveckling. Denna teori vilar på en interaktionistisk grund (Svensson 1992), med Howard S. Becker (1929-) som uttalad grundare (Lindqvist & Nygren 2006).

4.2.1. Avvikande beteende

En av stämplingsteoriens grundläggande teser är att avvikande beteende inte beror på egenskaper hos individen. Avvikande är inte heller en egenskap hos den avvikande handling som individen begår (Svensson 1992). Istället för att se avvikaren eller den avvikande handlingen som något objektivt, så anses det vara kontextbundet (Goldberg 2005). Det vill

säga, det som anses vara avvikande i ett visst sammanhang, vid en viss tidpunkt, behöver inte anses vara avvikande i ett annat sammanhang vid en annan tidpunkt.

För att en handling skall bli avvikande så måste den definieras som avvikande av omgivningen (Månsson 2002). Avvikande beteende skapas alltså av samhället genom omgivningens reaktioner (Lindqvist & Nygren 2006). Becker själv uttrycker det som att sociala grupper skapar avvikelse genom att upprätta de regler vilkas överträdelse utgör avvikelsen (Becker 1991). Dessa regler skapas alltså i interaktion mellan de individer som ingår i den sociala gruppen. Det betyder dock inte att alla inom gruppen är eniga om dessa regler. De personer som har en social ställning som ger dem vapen och makt har ofta störst möjligheter att genomdriva sina regler, medan andra personer då kan bli påtvingade vissa regler (ibid.).

4.2.2. Avvikare & stämpling

Likväl som att en handling måste definieras som avvikande för att vara avvikande, så måste en avvikare stämplas som avvikare för att vara en sådan. Stämplingen är alltså produkten av en process som innefattar ett samspel mellan den som utför en avvikande handling och omvärldens reaktioner på denna (Månsson 2002). Det krävs att individen skall ertappas med den gällande handlingen samt att omgivningen definierar denna som avvikande för att personen i fråga skall bli stämplad som en avvikare (Svensson 1992).

Becker (2006) talar om en stämplingsprocess som skapar en avvikare och dennes avvikarkarriär. Han menar att utvecklandet av, och vidmakthållandet av, en avvikare sker i olika steg. Processen inleds med att individen utför en regelbrytande handling (kallat primär avvikelse) (Svensson 1992). När individen ertappas med detta och omgivningen reagerar på handlingen som avvikande, så blir individen offentligt definierad som en avvikare. Som stämplad avvikare får individen sedan dras med en etikett och individens offentliga identitet har då förändrats. Detta får konsekvenser för det fortsatta sociala deltagandet samt påverkar individens självbild. Efter att individen har blivit stämplad som en avvikare, så behandlas den sedan därefter. Med en etikett följer ofta antagande och attityder från omgivningens sida om att avvikaren t.ex. skall inneha vissa egenskaper som egentligen inte är direkt kopplade till den avvikande handlingen. Ett exempel kan vara att om en individ stämplas som narkotikamissbrukare, så finns det en föreställning om att denna inte bara nyttjar narkotika utan även att den är aggressiv, våldsam och kriminell. Stämplingsprocessens resultat kan för

individen bli en såkallad självuppfyllande profetia. Det vill säga att individens självuppfattning förändras i enlighet med samhällets förväntningar, antagande och attityder. Utifrån den internaliserade självuppfattningen kommer individen sedan att agera och därmed betar sig individen plötsligt på det sätt som förväntas av omgivningen utifrån den etikett individen bär (Becker 2006), detta kallas för sekundär avvikelse (Svensson 1992). Om individen sedan tar ett slutgiltigt steg in i en så kallad avvikargrupp, alternativt inser och accepterar att det redan har skett, så påverkas dennes självbild starkt och avvikaridentiteten befästs ytterligare (Becker 2006).

5. METOD

5.1. Metodval

För att kunna besvara vårt syfte har vi valt att använda oss av en kvalitativ forskningsmetod då vi anser att denna metod lämpar sig bäst för vår studie. Denna metod syftar till att förstå olika egenskaper eller innebörder, med andra ord att faktiskt upptäcka vad det är som sker (Svensson & Starrin 1996). Vårt mål med studien är inte att få fram ett generaliserbart resultat utan istället få en djupare förståelse och åskådliggöra pappornas upplevelser av samhällets stödinsatser samt fånga deras egen syn på faderskap. Vi valde att inte använda en kvantitativ metod då denna metod lämpar sig främst för sådant som är mätbart, exempelvis enkätundersökningar där forskaren redan på förhand har definierat färdiga frågor och olika svarsalternativ (ibid.). I detta fall skulle användandet av en kvantitativ metod resultera i att vi skulle få tolkningsföreträde gällande att definiera vilka behov som papporna skulle tänkas ha. Genom en kvalitativ metod får papporna möjlighet att själva beskriva sina behov av stöd.

5.2. Urval

Vi har intervjuat elva pappor som har erfarenhet av missbruk. Eftersom studiens syfte är att fånga pappornas perspektiv blir papporna den naturliga målgruppen för vår studie. Kontakten med våra respondenter har tagits genom olika kamratföreningar och frivilligorganisationer som riktar sig till missbrukare.

Som tidigare nämnt har papporna vi intervjuat tidigare haft ett missbruk och var vid intervjutillfället drogfria. Längden på pappornas drogfrihet varierar allt från några månader till ett flertal år.

5.3. Tillvägagångssätt

Första kontakten med våra respondenter togs via telefon, då informerade vi även om syftet med vår studie. Därefter skickade vi ut informationsbrev (se bilaga 1) via post och e-post för att ge en mer utförlig beskrivning av vår studie och dess syfte. Samtliga intervjuer genomfördes på de olika organisationerna och spelades in med diktafon. Vi har varit två intervjuare vid varje intervjutillfälle vilket vi ser som en fördel då vi hade möjlighet att

komplettera varandra med frågor. Intervjuernas längd varierade mellan tjugo och femtio minuter.

Vi valde att inhämta vårt material för studien genom att göra semistrukturerade intervjuer. Utgångspunkten i våra intervjuer var vår intervjuguide (se bilaga 2) som innehöll ett antal olika teman med specificerade frågor till varje tema. Denna teknik öppnade upp för en dialog med respondenterna men samtidigt fanns en viss grad av struktur kvar i intervjuerna (Aspers 2007). Genom att hålla i semistrukturerade intervjuer fick vi möjlighet att ställa följdfrågor till respondenterna där vi fick ett djup i svaren. Intervjuerna innehöll både öppna och slutna frågor (May 2005). Samtliga intervjuer inleddes med slutna frågor för att vi skulle få en bild av respondenternas skilda livssituationer. Intervjuerna gick sedan över i öppna frågor om deras syn på faderskap och samhällets stödinsatser där respondenterna hade utrymme att fritt formulera sina svar.

5.4. Bearbetning och analys av empiri

Steget efter att ha utfört intervjuerna var att transkribera dem. Intervjuerna och transkriberingen skedde dock parallellt på så vis att vi transkriberade varje intervju strax efter att den hade genomförts. Att vi spelade in intervjuerna med en diktafon gjorde att vi kunde lyssna på dem ett obegränsat antal gånger och därmed hade vi möjlighet att transkribera intervjuerna ordagrant. Förutom det som sades i ord skrev vi även ut eventuella ljud och störningar i bakgrunden samt känslö- och attitydbeskrivande ljud som skratt och liknande. För att göra texten mer lättläst och överskådlig valde vi dock att inte skriva ut ljud som "eh" "hm" och liknande, då vi ansåg att det ändå inte kom att vara av vikt för vår analys.

När alla intervjuer var genomförda och transkriberade så läste vi noggrant igenom materialet. Sedan förde vi diskussioner kring det vi hade läst, för att få en fördjupad och gemensam bild av vår empiri. Utifrån dessa diskussioner, och med vårt syfte, våra frågeställningar och vår teori i åtanke, valde vi sedan ut åtta stycken teman att koda på. Rent praktiskt utförde vi kodningen genom att i ett ordbehandlingsprogram stryka över text med olika färgkoder. När vi hade kodat allt material sammanställde vi resultatet av kodningen i olika spalter. Sammanställningen gjorde materialet mer överskådligt och på så vis kunde vi urskilja både återkommande mönster och meningsskiljaktigheter i vår empiri.

5.5. Tillförlitlighet och generaliserbarhet

Under vår arbetsprocess har vi fört diskussioner med varandra om vår studie mäter det vi har för avsikt att mäta samt hur undersökningen skall kunna representera ett pålitligt svar. För att ge svar på det vi har för avsikt att undersöka anser vi det vara viktigt att ha en tydlig avgränsning samt låta syftet och frågeställningarna genomsyra hela arbetsprocessen. Vi anser att vi har besvarat vårt syfte med studien då vi utifrån pappors perspektiv har fångat synen på faderskap samt åsikter och erfarenheter gällande samhällets stödinsatser. Vi är dock medvetna om att dessa elva pappor vi har intervjuat inte kan representera ett mätbart och generaliserbart resultat, detta är inte heller vår avsikt med studien. Målet med kvalitativa studier är inte att uppnå generaliserbarhet (Runesson 2005). Vår ambition är istället att utifrån vår empiri urskilja pappornas skilda åsikter och upplevelser som vi sedan har försökt finna bakomliggande förklaringar till. Att transkriberingen har genomförts med stor noggrannhet samt att vi har varit två intervjuare vid samtliga intervjutillfällen tror vi kan öka tillförlitligheten för vår studie. I kvalitativa studier är det viktigt med ”bredd” i intervjugruppen (ibid.). Papporna vi har intervjuat har alla skilda livssituationer med olika erfarenheter och bland de intervjuade finns även en stor åldersspridning, detta tror vi ytterligare kan öka tillförlitligheten för vår studie.

Vi har reflekterat över intervju-effektens påverkan då svarsempirin kan se olika ut beroende på vem det är som intervjuar och vem som blir intervjuad. En synvinkel på intervju-påverkan i vårt fall skulle kunna vara att papporna upplever det som svårt att bli intervjuade av två unga tjejer som själva inte har barn. Dock framkom det inte vid intervjutillfället att vi själva inte hade barn och vår upplevelse av intervjuerna var ett avslappnat möte mellan oss och papporna.

5.6. Förförståelse

Eftersom att vi är två författare så är bilden av vår förförståelse inte entydig.

En av oss utförde sin praktik på ett behandlingshem för manliga missbrukare och har på så vis en fördjupad kunskap om missbruk och behandlingsarbete. Praktiken gav även en insyn i den kommunala missbrukarvårdens organisation och funktion. Idén till denna studie väcktes delvis under ovannämnda praktikperiod. Det har bidragit till att denna författare, innan studiens genomförande, har haft vissa föreställningar om missbrukande fäders situation och samhällets stödinsatser för dessa. Det är möjligt att det har påverkat utformandet av våra

frågeställningar samt vår intervjuguide, vilket i sin tur lägger grunden för studien. Dock tror vi inte att det i övrigt har påverkat studiens resultat då vi under hela arbetsprocessen har låtit vår studie vara en upptäckande studie, där förförståelsen har fått stå till sidan för att istället kunna förstå pappornas perspektiv.

Den andra av oss har ingen praktisk erfarenhet av arbete med missbruk. Dennes förförståelse är därmed begränsad till den kunskap som har förvärvats genom föreläsningar och litteratur under föregående kurser på socionomutbildningen.

Vi anser att olikheterna i vår förförståelse är något positivt som har berikat vår studie på så vis att vi har kunnat bidra med olika infallsvinklar.

5.7. Etiska överväganden

Under arbetsprocessen har vi haft ett etiskt perspektiv ständigt närvarande och varit noga med att förhålla oss till de forskningsetiska riktlinjer som Vetenskapsrådet (2007) har författat.

Ett etiskt dilemma som uppstod i ett tidigt skede av arbetsprocessen var att vi behövde avgränsa vår målgrupp och ta ställning till hur vi, på ett etiskt försvarbart sätt, kunde ta kontakt med vår målgrupp. När vi skulle bestämma målgruppen för våra intervjuer valde vi, av etiska skäl, att avgränsa oss till pappor med erfarenhet av missbruk och därmed inte vända oss till pappor med ett aktivt missbruk. Swärd och Andersson (2008) för etiska reflektioner kring problematiken i att få tillgång till fältet. De menar att forskare ofta är beroende av dem som har nycklar till fältet, det vill säga institutioner, organisationer och myndighetspersoner (ibid.). Efter att ha fört diskussioner sinsemellan, samt tagit hjälp av vår handledare, kom vi fram till att vi skulle ta kontakt med målgruppen genom frivilligorganisationer, kamratföreningar och brukarorganisationer som riktar sig till missbrukare. Genom att utesluta aktiva missbrukare samt ta kontakt med våra respondenter genom denna typ av organisationer och föreningar menar vi att, vi har minskat risken för att en utsatt grupp i samhället skulle kunna ta skada av vår studie.

Alla våra respondenter har garanterats anonymitet vilket innebär att vi har utelämnat alla uppgifter som riskerar att röja respondenternas identitet. Vi har bland annat valt att utelämna namnet på de organisationer och föreningar som vi har varit i kontakt med. Även i citat från pappornas berättelser har vi valt att ta bort eventuella namn på personer, städer och institutioner. Vi har valt att inte heller ha några fingerade namn på papporna för att ytterligare

minimera risken att citaten riskerar att röja någons identitet. Intervjumaterialet har behandlats konfidentiellt i enlighet med Vetenskapsrådets konfidentialitetskrav och materialet kommer att förstöras när uppsatsen är färdig (Vetenskapsrådet 2007). Respondenternas deltagande har varit frivilligt och de har informerats om att de har möjlighet att när som helst avbryta sin medverkan utan att ange skäl. Innan de tog ställning till om de ville ställa upp som deltagare i vår studie fick de ta del av vårt informationsbrev (se bilaga 1) där bland annat studiens syfte och frågeställningar beskrevs. Även vid intervjutillfället var vi noga med att informera respondenterna om studiens syfte och frågeställningar samt om respondenternas rättigheter.

Intervjumaterialet kommer enbart att användas till denna uppsats, i det syfte som har presenterats.

5.8. Arbetsfördelning

Vi har gemensamt bestämt uppsatsämne och syftet med vår studie. Innehållet till metodavsnittet har vi diskuterat och bestämt tillsammans men skrivit olika delar. Litteratur till tidigare forskning och teori har vi sökt ihop men delat upp skrivandet och därefter gett varandra feedback på texterna. Resultat och analys har vi kontinuerligt diskuterat och författat tillsammans.

6. RESULTAT OCH ANALYS

Vi har valt att presentera resultat och analys under samma rubrik. Vårt empiriska material kommer vi att analysera relaterat till våra teoretiska utgångspunkter samt med koppling till tidigare forskning. Det kommer att presenteras utifrån några teman som vi har identifierat under vår studie.

6.1. Presentation av intervjupersoner

Papporna som vi har intervjuat var vid intervjutillfället i ålder 44-84 år. Åldern på deras yngsta barn varierar från 14 år upp till 40 år. Bland papporna representeras både alkohol- och narkotikamissbrukare. Med få undantag har de flesta av dem missbrukat under större delen av sina liv. Alla har också genomgått minst en behandling för sitt missbruk, dock finns det en viss variation vad gäller behandlingstyp.

En av de intervjuade papporna är ej biologisk pappa. Vi har valt att ändå räkna med denna intervju till vår empiri, då personen i fråga upplever sig själv som pappa till barnet. Han har levt tillsammans med barnet under nio år av barnets uppväxt, och hade under den tiden ett aktivt missbruk. Utifrån intervjumaterialet kan vi se att hans svar inte skiljer sig från mängden mer än någon annans. Vi är dock införstådda med att hans möjlighet att bli erbjuden stöd i sitt faderskap kan ha påverkats av det faktum att han ej är biologisk pappa. Trots detta tycker vi att hans bidrag till studien är relevant och värdefullt.

6.2. Pappornas relation till sina barn

Skårner (2001) visar på att skilsmäsoantalet är högre för missbrukare än för normalpopulationen i allmänhet. Alla papporna i vår studie har separerat från barnets mamma under barnens uppväxt. Det yngsta barnets ålder vid separationen har dock varierat från graviditet upp till att barnen har varit i övre tonåren. Vid separationen har det utan undantag varit mamman som har haft vårdnad alternativt varit boendeförälder och haft huvudansvaret för barnen, trots delad vårdnad. De flesta av papporna har haft möjlighet till umgänge, denna har i vissa fall varit sanktionerad med nykterhet.

6.2.1. Under aktivt missbruk

Det finns ingen entydig bild av hur relationen till barnen har sett ut under missbruket, det skiljer sig mellan papporna. Vissa mönster tycks dock återkomma i de flesta av pappornas berättelser.

När papporna har varit inne i ett aktivt missbruk så har kontakten med barnen varit instabil. Många beskriver kontakten som sporadisk och skiftande. Vissa beskriver relationen som bra under aktivt missbruk fram till separationen med mamman.

Och våran relation sen, min relation till min dotter har ju inte varit så jävla bra i och med att jag har varit ute och varit påtänd sen så har jag suttit på fängelse va. Jag har suttit i fängelse, asså jag har ju träffat henne, jag har träffat henne när jag har varit ute och varit påtänd, vi har varit ute och shoppat kläder, vi har umgått litegrann va men jag har varit drogpåverkad. [---] Så att, relationen var ju inte så bra som den borde ha varit, asså min, som pappa till min dotter så var den inte det va. Jag fanns ju aldrig till för henne, i den bemärkelsen som en pappa ska göra till sin dotter va.

Jag skulle ju ha varannan helg, jag kommer inte ihåg vad det heter. Men hon var ju hos sin mamma. Så länge jag drack så var det struligt väldigt struligt med de här helgerna. När jag var inne i mina fylleperioder då blev det inget med det.

Det har väl blivit nån sånhär klassisk liksom ringa till födelsedagen och ja...ringa till julafton nä men, såna här saker liksom. Så att nä, jag har i princip inte haft någon kontakt med dem då.

Ett fåtal av papporna har inte haft någon kontakt alls med sina barn efter separationen med mamman. I vissa fall har anledningen varit en ovilja från barnens eller mammans sida. För några har avståndstagandet varit ett aktivt val från pappans sida, för att skydda barnen från missbruket. Det kan liknas vid det Skårner (2001) skriver; det är vanligt att missbrukare väljer att hålla sig borta från sin familj vid aktivt missbruk. Vid drogfria perioder återupptar de ofta kontakten igen (ibid.).

Känslomässigt har relationen under det aktiva missbruket för de flesta präglats av svek och brist på tillit. Barnen har inte kunnat känna tillit till sin pappa och papporna har upplevt känslor av skuld och skam.

I pappornas berättelser har vi kunnat urskilja en ambivalens inför hur de ser på sin faderskapsroll. Dels har de svårt att se i vilken utsträckning deras missbruk påverkar barnen, samtidigt som känslorna av skuld och skam för att inte vara en bra pappa ibland gör sig påminda. Bengtsson och Gavelin (2004) beskriver att det är vanligt att missbrukare förnekar

sitt missbruk och dess konsekvenser. Den ovan beskrivna ambivalensen kan möjligen botten i den typ av förnekelse som Bengtsson och Gavelin (2004) nämner.

6.2.2. Efter avslutat missbruk

Även hur relationen till barnen ser ut efter avslutat missbruk skiljer sig mellan de olika papporna. Generellt sett sker dock en förbättring av den känslomässiga relationen och vad gäller kontaktens kontinuitet.

Asså relationen har varit bra sen jag blev nykter.

Det blev ingen egentlig kontakt med henne förrän jag blev nykter då. Då tog jag upp kontakten igen.

Jag tycker att vi har fått en bra kontakt i dagens läge. Hon brukar komma ner och hälsa på mig, inte alltför ofta för hon har eget liv också va. [---] Men asså vi ringer till varandra, vi messar varandra, vi pratar med varandra på datorn. Så vi har kontakt med varandra i dagens läge.

Vid intervjutillfället beskriver många av papporna relationen som bra. Bland de pappor som har flera barn är det inte ovanligt att relationen till de olika barnen ser olika ut. Till exempel kan relationen till något av barnen i syskonskaran beskrivas som god, medan kontakten med vissa av barnen är bruten. Hos vissa finns det ett hopp om att kontakten skall gå att återuppta i framtiden men ett fåtal anser att relationen förmodligen har raserats för all framtid på grund av missbruket.

Ja, där är, de två äldste de vill inte ha någon kontakt med mig. Men de andra tre träffar jag regelbundet.

Och..dom tappade alltså tilltron för en, dom litade aldrig på en. Och än idag, fast jag har hållt mig nykter så pass länge, så är det två stycken utav mina fem som kommer, alltså och hälsar på mig. Annars gör dom det inte.

Några av papporna, som har en kortare drogfrihet, talar om en pågående återuppbyggnad av relationen.

Skickade ett brev och där förväntar mig inte att få något svar, för jag har hållt mig borta så länge så kan de lika bra be mig dra åt helvete. Och där kommer ett svar, det var jätte roligt och sen så hälsade de på mig på anstalten två gånger innan jag muckade. Så vi

börjar bygga upp kontakten, de skall komma till mig på fredag också. Så liksom tanken är ju att bygga upp kontakten igen. Men det är ju skitsvårt alltså, 15 år, jag känner ju inte dom, de vet ju.. de ju bara vem jag är, att jag har varit ute och knarkat och varit hemlös och missbrukare. De vet ju inte vad det är för människa.

...jag är världens sämsta pappa ju! Eller jag är ingen pappa alls egentligen, nu skall jag försöka bli det på något sätt.

En viktig skillnad i relationen vid drogfrihet jämfört med under aktivt missbruk som många beskriver är tilliten. Idag är papporna måna om att hålla vad de lovar och barnen har kunnat återuppbygga tilliten.

Ja absolut, dels så är det ju den här biten att barnet kan lita på mig, det ju den absolut största skillnaden. Och att hon vågar lita på mig helt enkelt, att om vi bestämmer att vi skall träffas eller om jag skall hjälpa henne med någonting eller nått liknande så litar hon på att jag kommer om jag har sagt det. Så var det ju tyvärr inte när jag var aktiv.

Generellt sett finns det vid drogfrihet även en större insikt hos papporna om hur missbruket har påverkat barnen. Med insikten om att inte ha varit en bra pappa återupprätthålls känslorna av skuld och skam även efter avslutat missbruk.

6.3. Egenskaperna i faderskapsrollen

Vid intervjuerna bad vi papporna att ge exempel på några av de viktigaste egenskaperna de anser att man bör ha för att vara en bra pappa. De flesta papporna hade svårt för att besvara frågan och var och en gav relativt få exempel. Många uttryckte det som att de egenskaper som är viktiga står i motsats till hur de själva har varit. Detta bekräftar bilden av deras syn på sitt faderskap som vi tidigare har beskrivit, det vill säga att de upplever att de inte har varit en bra pappa under missbruket.

Bengtsson och Gavelin (2004) nämner att det är vanligt att missbrukare kommer från familjer där en eller båda föräldrarna har haft ett missbruk. Missbrukande föräldrar som i sin tur själva har haft föräldrar med missbruksproblematik kan sakna goda förebilder för föräldraskap, vilket kan försvåra deras uppgift som förälder (Skärner 2001). Sett till historien så har fäder generellt sätt tidigare varit frånvarande från familjen och inte haft något omsorgsansvar. Eftersom detta står i konflikt med dagens faderskapsideal, där fadern förväntas vara närvarande och ha ett naturligt omsorgsansvar, kan dagens fäder uppleva en saknad av goda

förebilder för sitt faderskap. Vi menar att avsaknaden av förebilder i kombination med den moderna synen på faderskap kan ha bidragit till att papporna har upplevt svårigheter i att definiera vilka egenskaper som är viktiga i faderskapsrollen.

6.3.1. Exempel på egenskaper

Vi har kunnat läsa ut några egenskaper som papporna anser vara viktiga att ha för att vara en bra pappa. Bilden av vilka egenskaper som är viktiga är entydig bland papporna som vi har intervjuat. Att vara närvarande, nykter och pålitlig är de egenskaper som är mest återkommande i pappornas svar. Att vara känslomässigt engagerad framhävs också som en central del i faderskapet.

Man skall hålla sig nykter. Det är det viktigaste.

Ja alltså så, rent generellt att vara, att finnas där när det behövs, att vara närvarande och att vara engagerad.

Ja.. det var svårt (Tystnad). Jag vet inte, jag kan inte riktigt.. ja det är ju mycket ändå.. Omtänksamhet. Ödmjukhet.

Du skall ha förståelse och kunna sätta dig in i situationerna, du ska vara kärleksfull ändå. Framförallt kärleksfull, jag tycker det är det viktigaste ändå.

Papporna lyfter bland annat fram nykterhet, att vara närvarande, omtänksamhet, ödmjukhet och att vara kärleksfull som exempel på viktiga egenskaper hos en pappa. Deras berättelser återspeglar alltså det ideal av faderskap som samhället idag präglas av, där pappan förväntas vara närvarande och ta del av omsorgsansvaret. Skårner (2001) beskriver problematiken vad gäller att förena ideal och verklighet i sin faderskapsroll. Vi har ur vår empiri kunnat läsa ut att den problematik som Skårner (2001) beskriver blir ännu mer påtaglig vid ett missbruk. Samtliga pappor är överrens om att de egenskaper som de värderar som viktiga i faderskapet påverkas negativt av missbruket.

6.4. Stöd

Alla föräldrar behöver stöd och vägledning för att bli stärkta i sin föräldraroll. För utsatta grupper, exempelvis föräldrar med missbruksproblematik, krävs extra lyhördhet och individuellt anpassat stöd (SOU 1994:29). Stöd är därför något vi har fokuserat på i de intervjuer vi har gjort.

6.4.1. Erfarenhet av stöd

Under intervjuerna frågade vi papporna angående deras erfarenheter av stöd i faderskapsrollen. Vi ställde bland annat följande frågor: ”Har du blivit erbjuden några stödinsatser som har haft till syfte att stödja dig i ditt faderskap?” ”Från vilka instanser eller myndigheter har stödet kommit ifrån?” ”Har det under din behandling funnits fokus på din faderskapsroll?”

Papporna har fritt fått formulera sina svar och definiera vad de anser vara stöd i faderskapet. Detta har lett till att det har funnits en stor variation i svaren och att stödinsatser som ej har ett direkt syfte att ge ett stöd i faderskapet har beskrivits som stöd i papparollen. Därför har vi valt att dela in stödinsatserna i direkta stöd i faderskapet och indirekta stöd i faderskapet.

Inledningsvis kommer vi att redogöra för de direkta och indirekta stöden som papporna konkret har nämnt under intervjuerna.

6.4.1.1. Indirekta stöd

Några av papporna har efter behandling erhållit samtalskontakt med representanter från Socialtjänsten eller i öppenvård. För en av papporna har samma möjlighet erbjudits under vistelse på anstalt. Samtalskontakten har inte direkt syftat till att stödja papporna i sitt faderskap, däremot upplever papporna att de har haft möjlighet att prata om relationen till sina barn samt om sin papparoll. Därför ser vi detta stöd som ett indirekt stöd i faderskapet. Papporna har upplevt samtalskontakten som positiv, dock har majoriteten av papporna inte blivit erbjudna denna stödinsats.

Möjligheten att ta med familjen på möten och aktiviteter hos olika typer av brukarorganisationer och frivilligorganisationer har upplevts som ett stöd i faderskapet för vissa.

På måndagen åkte vi, kom dom och hämtade oss så åkte vi hit här, hela familjen. Det skall ni ha klart för er också att organisationen dom jobbar inte bara för missbrukaren, dom jobbar även för anhöriga, närstående och sånt.

Och det.. där finns ju såna möten också, öppna möten för både anhöriga och alkoholister va, och dom, när jag var på behandling så gick man ju på sådana också ju. Och det, det var ju faktiskt bra att höra den sidan också ju. Det, det kan man ju efterlysa lite mer, sådana grejor.

Citaten beskriver hur värdefullt det har varit för papporna att hela familjen räknas med, då de har insikten om att även familjemedlemmarna behöver stöd och hjälp.

6.4.1.2. Direkta stöd

De direkta stöd som vi har kunnat urskilja är stöd som behandlingshem och anstalter har erbjudit papporna.

Det stöd som är mest återkommande bland pappornas svar är såkallad anhörigvecka, som har erbjudits på behandlingshem. Samtliga pappor som har deltagit i anhörigvecka har upplevt den som positiv och ansett det vara ett stöd i faderskapet. Ett fåtal av papporna har blivit erbjudna anhörigvecka men gjort ett aktivt val att inte delta. I vissa fall är det familjemedlemmar som inte har velat delta, då har dock papporna själva haft möjligheten att delta ändå.

Jag kan ju säga för min egen del att den bästa tiden på den behandlingen för mig det var den veckan...

...och som sagt var då så hade jag ju då i den här anhörigveckan på Behandlingshem som gav mig oerhört mycket där jag fick träffa anhöriga till missbrukare och fick lära mig väldigt mycket nyttigt och väldigt många jobbiga saker också...

Då vi har frågat papporna om det har funnits fokus på deras faderskapsroll i deras behandling, utöver anhörigveckan, har flertalet pappor nämnt att familjesituationen har berörts ytligt. Endast en pappa har beskrivit att det har funnits mycket fokus på barn och familj under hans behandling.

En av papporna har under vistelse på anstalt fått direkt hjälp av terapeut att återuppta kontakten med sina barn. Pappan upplevde stödet som avgörande för att kunna återfå en relation till sina barn.

Idag, så idag så har jag, denna gången så, så, enligt terapeuten skrev jag brev till mina barn, berättade lite hur det var bara, jag handlade i behandlingssyfte, han lurade mig lite så. Jag ville ju, men det var ju bra att bli lurad också.

Citat beskriver hur pappan fick hjälp att skriva till sina barn, utan att han egentligen själv förstod att det skulle leda till en återuppbyggnad av deras relation. Pappan beskrev stödet som mycket värdefullt.

6.4.2. Efterfrågat stöd

”Har du upplevt att, du som missbrukande pappa, har varit i behov av stöd för att uppnå det du anser vara ett tillfredställande faderskap?” På denna fråga var det svårt för papporna att ge ett konkret svar på om de var i behov av stöd eller inte. När papporna idag ser tillbaka på den tid då de hade ett aktivt missbruk, så kan många av dem se att de hade ett behov av stöd i faderskapet. Samtidigt är de medvetna om att den insikten då saknades och att de generellt sett inte var mottagliga för att ta emot stödinsatser gällande faderskapet. Samtliga pappor är överens om att missbruk och barn inte hör ihop, vilket gör att de ställer sig frågande till i fall de var i behov av stödinsatser i faderskapet under aktivt missbruk.

Trots ambivalensen vad gäller att ta emot stöd i faderskapet under ett aktivt missbruk så har en del pappor beskrivit stödinsatser som de önskar att de hade blivit erbjudna under sitt missbruk. Följande stöd har efterfrågats;

- Föräldrautbildning
- Information om hur missbruk påverkar barn
- Information om vilka stöd som finns tillgängliga för familjen
- Information om tillgängliga stöd i faderskapet
- Samtalskontakt via öppenvård
- Samarbetssamtal med barnets mamma
- Fakta och information om missbruk till familjen

På frågan om det hade varit önskvärt med mer information om tillgängliga stöd i faderskapet så uttrycker en av papporna sig som följer:

Jag tror det är jätteviktigt, ja, att eftersom att jag inte vet att de finns va så vet jag inte, jag, kanske är lite socialt krockad också va, så jag vet inte hur jag skall ta tag i grejerna

kanske. Men hade jag då vetat det så, provat och så ger det ena det andra hela tiden, så jag tror det är jätteviktigt!

Föregående och följande citat är båda bra exempel på hur en del av papporna under intervjun nämner ovissheten om vilka stöd som faktiskt existerar:

Jag tänker på det där med stöd till pappor, jag vet inte hur mycket de har idag heller egentligen om man går till socialen.

Papporna anser det vara av större vikt att få stöd i sitt faderskap under behandling än under aktivt missbruk, där många nämner det vara av särskilt stor vikt i slutskedet av behandlingen. Flertalet av papporna önskar att det generellt sett hade funnits mer fokus på deras faderskap under behandlingstiden. Specifikt efterfrågas följande;

- Medberoendebehandling parallellt med egen behandling
- Bearbetning av skuld och skam
- Hjälpa att återuppta kontakt

Definitivt, asså åh ta upp, åter igen det är ju så mycket skuld och skam och det är väldigt, väldigt svårt att ta kontakt.. ehh och då liksom att dom, kanske dom behandlingsansvariga pushar lite grann för att man ska ta kontakt med sina barn då igen när man är nykter och så vidare liksom på nått sätt att det blir någon sorts, någon del i behandlingen asså då i slutfasen när man är färdig med sig själv och så liksom att man, ja men nu är det nog dags att ringa upp "Nisse" liksom och ta kontakt med honom, ni kan gå ut och fika på stan bara eller något sånt va. Så att det är nog rätt så vettigt att ha med i behandlingen att man tar upp kontakten med barnen igen. Helt klart.

Det framförs även önskemål om stödsatser efter avslutad behandling i form av;

- Pappa-barn-grupp
- Professionell vägledning vid samtal med barnet

Bilden av vilken sorts stöd som efterfrågas är så pass splittrad att det inte går att identifiera några återkommande mönster. Därför har vi valt att i listorna ovan presentera alla stöd som papporna har nämnt som önskvärda, oberoende av hur många som har uppgett samma stöd.

Ett mönster som vi dock har kunnat urskilja är att majoriteten av papporna inte vet vilka stöd som existerar för missbrukande fäder. I listan över efterfrågat stöd går det att se att

information om tillgängligt stöd också är något som papporna efterfrågar. Payne (2002) beskriver olika faktorer som kan förhindra människor ifrån att använda olika typer av stödsystem. Ett hinder som Payne (2002) tar upp är brist på kännedom om vilka stöd som finns tillgängliga.

6.4.3. Pappornas upplevelser av stöd

Vi har funnit att typen av stödinsats och dess omfattning inte tvunget behöver ha en direkt koppling till om papporna känner att de har fått sina behov tillfredsställda. Detta menar vi beror på att stödinsatser inte är objektiva ting, utan snarare ett fenomen som upplevs och tolkas olika av varje individ. Den subjektiva upplevelsen påverkas i sin tur av ett flertal faktorer.

I vårt sammanhang, har vi kunnat identifiera att följande faktorer påverkar upplevelsen av stöd; 1. Relationen till stödgivare 2. Tidigare erfarenheter av stödinsatser 3. Mottaglighet.

I vår studie har vi kunnat se ett mönster mellan hur papporna beskriver relationen till stödgivaren och upplevelsen av stödinsatsen. Skårner (2001) betonar vikten av en god relation mellan stödgivaren och mottagaren av stödet. Oavsett vilken typ av stödinsats som är aktuell är det viktigt att stödgivaren bemöter mottagaren med respekt, då stödgivarens förhållningssätt kan påverka mottagarens självkänsla och självrespekt. Stöd upplevs ofta som mer tillfredsställande om det ges inom en relation av god kvalitet (Skårner 2001).

Till att börja med så tänkte jag, vilka jävla fascister. Fascisttyper tänkte jag först tror jag. Men, jag började förstå att de här två de brydde sig om mig. Så..okej sa jag, jag ställer upp på vad ni kräver.

De känner mig jättebra där uppe och förr har jag bara gjort voltorna, på, som en intagen och det har varit kortspel och det har varit kåksnack och skit mest pengar nergrävda och sånt som egentligen inte existerar. Men denna gången, eftersom att jag har varit där så många gånger och de känner mig så bra, så denna gången såg de något annorlunda.

Citaten ovan exemplifierar hur relationen till stödgivaren har påverkat pappornas inställning och upplevelse av stödet.

Vi har kommit att se att det inte bara är den aktuella relationen mellan stödgivaren och mottagaren av stödet som påverkar upplevelsen, utan även tidigare relationer och erfarenheter

av stöd kan komma att påverka. De pappor som har tidigare negativa erfarenheter av stödinsatser eller uteblivna stöd upplever vi som mindre benägna att söka och ta emot stöd. Även tidigare erfarenheter av relationer och bemötande från stödgivare som har upplevts som negativa av papporna, menar vi kan påverka inställningen till och upplevelsen av framtida stödinsatser i negativ bemärkelse. I likhet med vad som har kommit fram i vår studie menar Skårner (2001) att det är naturligt att tidigare erfarenheter påverkar de aktuella hjälpförväntningarna. En av papporna pratar om sina tidigare erfarenheter av Socialtjänsten där han upplevt att han blivit motarbetad. På frågan om han har haft kontakt med Socialtjänsten på senare år svarar han:

Nä, jag har inte haft.. jag har väl i princip aldrig haft, direkt haft kontakt med dom. Jag hade ju kontakt med dom, dom gångerna jag skulle upp till Behandlingshem. Och det var ju egentligen inte jag själv heller, utan det var min far som menade på att nu har det gått för långt, nu måste han ha hjälp. Och han var ju blåögd och trodde att det var hjälp.

Pappan som har uttalat citatet ovan ger uttryck för ett samband mellan hans förtroende för Socialtjänsten och hans förmåga att söka stöd. I hans fall har relationen till Socialtjänsten begränsat honom att söka och ta emot stödinsatser.

Det blir i vår studie dock även tydligt att tidigare erfarenheters påverkan inte är statisk. Pappornas upplevelser av sin situation förändras alltså över tid vilket kan belysas med att varje individs sociala konstruktion av verkligheten är en ständigt pågående process och verkligheten kan därmed hela tiden definieras och omdefinieras (Levin & Trost 2004). Detta innebär att även om pappornas tidigare negativa erfarenheter påverkar dem, så kan deras inställning förändras.

Myndigheterna gjorde ju vad de kunde göra men det gick inte in i mig va, jag såg det som någon sorts illvilja från myndigheternas sida. Att de ville mig illa. [---] Ja dom skulle liksom ha kontrollen över mig va. [---] Det är det som är så dubbelt här va, att jag upplevde det då som att jag blev misshandlad. Men från deras sida så var det ju välvilja.

Även pappornas aktuella mottaglighet för stöd påverkar deras upplevelse av stöd. I de sammanhang då papporna har beskrivit sig själv som mottagliga då de har erhållit stöd i faderskapet, har de i de flesta fall även upplevt stödinsatsen som positiv. I de fall då papporna har blivit erbjudna eller tagit emot stöd när de inte har varit öppna för det, har stödet i många fall upplevts som påtvingat alternativt har inställningen till stödet varit likgiltig.

6.5. Hinder

Vi har under våra intervjuer efterfrågat faktorer som papporna har upplevt vara ett hinder för att de ska kunna ha en relation till sina barn. Under samtliga intervjuer har papporna antingen nämnt sitt missbruk eller barnets mamma, eller båda två, som hinder. Efter kodning av vår empiri har vi kunnat urskilja fler faktorer som kan tolkas som bidragande faktorer till att pappornas relation till deras barn har försämrats:

- *Existentiella* hinder. Pappornas upplevda skuld- och skamkänslor har i vissa fall varit en orsak till att papporna har haft svårt att återuppta kontakten med sina barn efter avslutat missbruk. Beskrivningen av dessa upplevda känslor är något som är återkommande i flertalet intervjuer.
- *Geografiska* hinder. En del av papporna har flyttat från barnens hemort vilket är en av anledningarna till att det rent fysiskt har varit svårt för dem att träffa barnen, både under pågående missbruk och efter avslutat missbruk.
- *Institutionalisering*. När papporna har suttit på anstalt har barnen haft möjlighet att göra besök. Ur vår empiri har vi dock kunnat läsa ut att vistelse på anstalt i praktiken har varit ett hinder.

Några av papporna beskriver sitt missbruk som ett hinder för att kunna ha en relation till sitt barn under pågående missbruk, då nykterhet var kravet för ett umgänge med barnen. När papporna nämner missbruket som ett hinder ges även beskrivningar av hur missbruket i sig tar upp mycket tid. Missbruket blir för många pappor en heltidssysselsättning där det inte existerar tid för annat, missbruket prioriteras före barnen.

Och, du har inte tid med barnen. Det beror på, att hålla på med det här är nästan en heltidssysselsättning. Om du inte gör det rent praktiskt så sitter du och har det i huvudet hela tiden. Och liksom funderar, hur skall jag få tag på pengar, hur skall jag komma till systemet, såna grejor. Jag har en kvarting där ute, jag måste

gå och ta mig, hur skall jag dölja lukten? Såna här grejor va, man är så upptagen av detta missbruk på olika sätt va så det blir ingen tid över till barnen att tala om...

Även då papporna har varit fysiskt närvarande i sina barns liv, så anser de att de har varit psykiskt frånvarande när de har haft ett aktivt missbruk. I detta sammanhang nämner många av papporna även att missbruket har påverkat deras känslomässiga liv på ett negativt sätt, vilket försvårar relationen till barnen. Papporna menar alltså att missbruket inte bara hindrar dem från att rent fysiskt träffa sina barn, missbruket beskrivs även som ett existentiellt hinder.

De ovan beskrivna konsekvenser som missbruket för med sig påverkar inte bara papporna, utan missbrukets konsekvenser får också en betydande roll i interaktionen med deras barn.

Bengtsson och Gavelin (2004) beskriver att föräldrar genomgår en utvecklingsprocess där de utvecklar sitt föräldraskap och samspelet med sitt barn. De betonar vikten av föräldrarnas psykiska och fysiska tillgänglighet för barnet. I likhet med vad vi har kommit att se i vår empiri menar Bengtsson och Gavelin (2004) att missbruk kan vara ett hinder för utvecklingsprocessen och samspelet mellan förälder och barn.

I de fall då mamman till barnen har nämnts som ett hinder har det handlat om att mamman, direkt eller indirekt, har förbjudit barnen att träffa sin pappa. Förbudet har, enligt papporna, bottnat i pappans missbruk eller konflikter mellan mamman och pappan.

Och jag hade träffat en annan tjej som jag flyttade ihop med och hon förbjöd ju min dotter då, hon som var tio år, och hälsa på mig. [---] Hon sa ju till dom då att, om dom träffade mig så ville hon inte ha med dom att göra. [---] Dels på missbruk och dels på otrohet och jag gick då ifrån henne för en yngre tjej till exempel, det sved ju rätt så hårt i henne då hon hade ställt upp genom åren och sånt va. Och de två äldsta dom nappade ju på det, och vi träffas än idag inte. Men dom andra brydde sig liksom inte om vad hon sa.

I citatet ovan ges ett exempel på hur mamman till barnet har upplevts som ett hinder i relationen till barnet.

En av papporna resonerar kring vilka hinder som funnits för honom:

Hinder och hinder, det vet jag inte. Men det är ju vissa grejer som att, min före detta och jag har ingen kontakt. Vi hade ju bra kontakt första halvåret efter skilsmässan men sen blev det så mycket med pengar och.. vem som skulle ha vad och.. så vi har ingen kontakt idag. Jag kan liksom inte gå nu när [Namn], heter min grabb, när han tog studenten, jag kan liksom inte gå dit för det blir fel. Och han fyller 25 år nu här i mars och jag kan inte gå dit alltså. Det är fruktansvärt.

Han beskriver här relationen till barnets mamma och hennes syster som ett hinder för att han skall kunna ha en fungerande relation till hans son idag som nykter.

6.6. Synen på faderskap och missbruk

Följande tema berör synen på faderskap och missbruk, där vi kommer att redovisa för både pappornas perspektiv och Socialtjänstens perspektiv. Beskrivningen av pappornas perspektiv tar avstamp i vår egen empiri medan beskrivningen av Socialtjänstens perspektiv är hämtad ur tidigare forskning. Utifrån en interaktionistisk tankegång avslutas temat med en analys vad gäller samspelet mellan pappornas syn och Socialtjänstens syn.

6.6.1 Pappornas perspektiv

Ett av de tydligaste mönster som går att utläsa av vår empiri är att samtliga pappor är rörande överens om att barn och missbruk inte hör ihop. De uttrycker en önskan om att skydda barnen från sitt missbruk, vilket de anser att de kan göra genom att ej vara närvarande i deras liv när de missbrukar. Papporna menar också att det krävs drogfrihet för att relationen till barnen skall förbättras.

Missbruk och barn hör inte ihop överhuvudtaget, så är det bara. Helt enkelt.

Det krävs nykterhet. Det finns inget mellanting där, det krävs nykterhet.

Trots att papporna uttrycker denna åsikt mycket starkt så går det att urskilja att större delarna av intervjuerna genomsyras av en ambivalens inför frågan gällande om det är rätt eller fel att ha kontakt med sina barn under aktivt missbruk.

Så länge jag är aktiv missbruk ska jag inte ha så mycket med mina barn och göra asså, vad kan jag tillföra dem då? Man tycker att okej, jag är trots allt ändå hennes pappa va.

Men hur schysst är det mot min dotter och se, asså alla de här bitarna som mitt missbruk medför va?[--] För ska jag ställa mig utanför min dotter bara för att jag är missbrukare, nä inte fullt ut. Inte fullt ut. Men samtidigt är det inte schysst heller att jag finns med asså. Men jag tycker man kan vända och vrida på den här frågan, det är en jävla svår fråga asså. Både ja och nej.

Ovanstående citat ger uttryck för den ambivalens som vi beskrev i föregående stycke.

Att en eller båda föräldrarna missbrukar under barnets uppväxt är en riskfaktor för barnet (Killén 2003). Samtidigt som det utifrån ett barnperspektiv anses vara viktigt att barnet har ett samspel med båda sina föräldrar (Hult 2010). Dessa, i sammanhanget, motsägelsefulla påståenden kan vara en anledning till pappornas ambivalens inför att vara en närvarande pappa under aktivt missbruk. I SOU-rapporten 1994:29 betonar man dock vikten av att bedöma föräldrarnas omvårdnadskapacitet och samspelet mellan föräldern och barnet oberoende av missbruket.

Utifrån ett systemteoretiskt perspektiv ser Skårner (2001) familjen och missbruket som två skilda sociala världar. Hon menar att världen består av en mängd olika sociala världar och att varje människa ingår i ett flertal samtidigt. Att tillhöra olika sociala världar är naturligt och det ter sig inte problematiskt förrän de olika världar man tillhör är oförenliga. Familjevärlden och missbrukarvärlden är enligt Skårner (2001) två sociala världar med vitt skilda normer, värderingar och regler, vilket gör dem oförenliga. Stigmatisering och stämpling anses vara en faktor som ytterligare ökar barriärer och skillnader mellan olika sociala världar.

Att tillhöra två oförenliga sociala världar kan, enligt Skårner (2001), för individen leda till en ambivalens. I slutändan leder det ofta också till att individen tillsist gör ett val mellan de två olika världarna och därmed väljer bort den ena världen för den andra. Detta systemteoretiska tankesätt skulle på så vis kunna vara en förklaringsmodell till dels varför papporna i vår studie känner ambivalens inför om det är rätt eller fel att ha kontakt med sina barn när de missbrukar. Det kan även ge en förklaring till varför papporna i praktiken för det mesta väljer att ta avstånd från sina barn under aktivt missbruk och sedan återupptar kontakten när de har uppnått drogfrihet. Att leva med ambivalensen och de skuld känslor som tvåvärldsmönstren ofta orsakar är för många påfrestande (ibid.), detta kan alltså leda till att papporna väljer missbruket framför barnen alternativt barnen framför missbruket.

6.6.2. Socialtjänstens perspektiv

Tidigare har vi, i avsnittet bakgrund, beskrivit den utveckling som skett vad gäller faders roll i familjen och samhällets syn på detta. Trots att samhällets syn på föräldraskap har utvecklats till att ha blivit mer jämställt och att fäder generellt sett har blivit mer närvarande i familjen, så präglas samhällets syn på föräldraskap fortfarande i viss mån av de traditionella könsrollerna (Johansson 2004). Det finns mycket forskning som tyder på att Socialtjänsten bidrar till att både skapa, reproducera och upprätthålla skillnader mellan könen (bl.a. Bangura Arvidsson 2003; Hilte 2000; Hult 2010; Kristiansen 1999). Flera forskare menar att det inom Socialtjänsten finns, vad Bangura Arvidsson (2003) kallar för, en modersfixering (bl.a. Andersson 1995; Hilte 2000; Hult 2010; Kåhl: 1995). Kopplingen mellan föräldraskap och moderskap, är betydligt starkare än kopplingen mellan föräldraskap och faderskap. Mödrar tillskrivs rollen som den primära vårdnadshavaren och förväntas ta ett större ansvar för barnen. Socialtjänsten har inte lika höga förväntningar på fäder som på mödrar vad gäller föräldrarollen (Bangura Arvidsson 2003). Detta leder till att fäder glöms bort och mödrar beläggs med ett svårhanterligt stort ansvar (Hult 2010).

Vad gäller föräldraskap i relation till missbruk är det vanligt att fäder som har ett missbruk automatiskt anses vara olämplig som vårdnadshavare, oavsett faderns relation till barnet. Inom socialtjänsten finns det en föreställning om att fäder som har ett missbruk skall hålla sig borta från sina barn, medans missbrukande mödrar i högre grad förväntas ha kontakt med sina barn. Det ses ofta som önskvärt att mödrar skall bevara relationen till sina barn trots missbruk, medan det uppfattas som positivt när missbrukande fäder tar avstånd från barnen (ibid.).

6.6.3. Samspelet mellan olika perspektiv

Vi har nu redogjort för Socialtjänstens syn så som den beskrivs i litteraturen, samt pappornas egen syn på faderskap i relation till missbruk. Så väl i litteraturen som i vår studie framkommer det att missbrukande föräldrar är en starkt marginaliserad grupp. Det menar vi talar för att samhället i stort ser på faderskap i relation till missbruk som något problematiskt. Vi har nu för avsikt att, inom vår teoretiska ram, analysera hur Socialtjänstens syn så som den beskrivs i litteraturen och det faktum att missbrukare är en marginaliserad grupp, påverkar pappornas egen syn på faderskap i relation till missbruk.

Både samhället och individen är sociala produkter som utvecklas i en interaktion dessa i mellan (Svensson 1992). De normer och värderingar som råder har uppkommit genom en

interaktionsprocess. Dessa gemensamt definierade normer och värderingar internaliseras, i samma interaktionsprocess, av enskilda individer. Människans identitet skapas i interaktion med andra människor och en del av varje individs identitet blir på så vis en spegelbild av vad andra tycker om denna (Lindqvist & Nygren 2006).

I denna ständigt pågående interaktionsprocess individen och samhället emellan, går det att placera in Socialtjänsten och papporna som vi har intervjuat. När Socialtjänsten förmedlar sin ovan beskrivna syn på faderskap i relation till missbruk, så menar vi att de påverkar papporna i deras egen syn på sitt faderskap i relation till sitt missbruk. Socialtjänstens syn på faderskap i relation till missbruk är, som vi tidigare nämnt, färgad av de traditionella könsrollerna och Socialtjänstens agerande i samspelet med missbrukande fäder sänder ut signaler om att de även har en åsikt om att missbrukande fäder inte skall ha kontakt med sina barn (Hult 2010). Vi menar att missbrukande fäder internaliserar de normer och värderingar som Socialtjänsten ger uttryck för, i det samspel som sker mellan fäder och Socialtjänsten. Bangura Arvidsson (2003) berör samma ämne och hon tar in en maktaspekt i diskussionen. Hon menar att Socialtjänsten har en viss maktposition som ger dem tolkningsföreträde vad gäller vilka normer och värderingar som skall gälla.

Vi menar att det uppstår en krock mellan de normer och värderingar som papporna har internaliserat, och deras vilja att vara en närvarande pappa. Dessa två motpoler är i praktiken oförenliga och vi anser att detta skulle kunna vara en anledning till den ambivalens papporna uttrycker inför om det är rätt eller fel att ha kontakt med sina barn under ett aktivt missbruk. Vi vill även påstå att det faktum att det råder en modersfixering inom Socialtjänsten leder till att papporna blir borträknade som vårdande förälder. När papporna känner sig borträknade menar vi att risken för att de känner sig omotiverade alternativt likgiltiga inför att söka stöd i faderskapet ökar.

7. SAMMANFATTNING

Syftet med vår studie var att undersöka hur pappor med erfarenhet av missbruk ser på faderskap och samhällets stödinsatser för missbrukande pappor. För att besvara vårt syfte valde vi följande frågeställningar: *Hur ser pappor med erfarenhet av missbruk på faderskap? Upplever papporna några hinder som försvårar relationen till deras barn och i så fall vilka hinder beskrivs? Anser papporna att det finns ett behov av stöd i faderskapet och i så fall vilken sorts stöd efterfrågas? När anser sig papporna vara mottagliga för stöd i sitt faderskap?*

Vår studie visar att papporna känner en ambivalens gällande synen på faderskap. Detta då papporna anser att barn och missbruk inte hör ihop samtidigt som de inte fullt ut vill vara helt frånvarande i papparollen. Många av papporna hade under intervjuerna svårt att komma på betydelsefulla egenskaper som de anser att en bra pappa bör ha. Bilden som beskrivs är dock den moderna pappan som är närvarande och pålitlig, där samtliga pappor är överrens om att drogfrihet är en förutsättning för att de ska kunna vara den pappan.

Vi har undersökt vilka hinder som papporna upplever försvårar relationen till deras barn och vi har även själva kunnat utläsa faktorer som vi tror har haft betydelse för relationen. Utifrån pappornas perspektiv har vi kunnat urskilja att missbruket eller barnens mammor upplevs vara hinder som försvårar relationen till deras barn. Andra faktorer som vi i intervjuerna kunnat se har påverkat relationen negativt är pappornas upplevda skuld- och skamkänslor, geografiska hinder samt vistelse på anstalt.

Under intervjutillfället hade många pappor svårt att svara på ifall de under aktivt missbruk hade ett behov av stöd. Detta på grund av ambivalensen papporna känner inför att ha en relation till sina barn under det aktiva missbruket. Idag som drogfria finns dock en insikt om att de var i behov av stöd men samtidigt är de fortfarande medvetna om att de inte var mottagliga för stöd. De flesta av papporna har inte haft kännedom om vilka stöd som funnits tillgängliga under deras missbruk, där papporna under intervjuerna nämner stödinsatser som de önskar att de hade blivit erbjudna under sitt aktiva missbruk. Föräldrautbildning, samtalskontakt och samarbetssamtal är exempel på stöd som beskrivs. Vår studie visar att papporna är mottagliga för stöd först efter avslutat missbruk. Av vår empiri går att utläsa att

papporna är mest öppna för att ta emot stöd under behandling, framförallt i slutskedet av deras behandling.

8. SLUTDISKUSSION

Fäder med missbruksproblematik har ett behov av stöd i faderskapet, det menar bland annat Skårner (2001) och Bengtsson och Gavelin (2004). Utifrån vår studie kan vi konstatera att behovet finns, svårigheterna ligger snarare i mottagandet och givandet av stödinsatserna. Papporna kan efter avslutat missbruk se att behovet finns men de har tidigare saknat insikt och motivation, vilket minskar deras mottaglighet för stödinsatser. Pappornas ambivalens inför om det är rätt eller fel att ha kontakt med barn under aktivt missbruk är en faktor som försvårar ytterligare. Detta i sin tur leder till att papporna även ställer sig frågande till om stöd är användbart i sammanhanget. Att Socialtjänsten, med sin modersfixering, delar pappornas ambivalens skapar brister även i stödgivandet.

Vi finner det problematiskt att Socialtjänstens syn präglas av traditionella könsroller och en modersfixering, då detta får konsekvenser för enskilda individer och deras förutsättningar att få de stöd de behöver. I bedömningen av föräldrars omsorgsförmåga är det viktigt att i första hand kolla på samspelet och relationen till barnet, vilket innebär att missbruket i sig inte skall vara avgörande (SOU 1994:29). Vi anser att detta är lika viktigt oberoende av föräldrarnas kön, där Socialtjänsten borde ha samma rutiner och resurser vad gäller missbrukande mödrar och missbrukande fäder. Vi tror att förutsättningarna för missbrukande fäder och deras barn skulle förbättras om Socialtjänstens syn skulle förändras. Om Socialtjänsten räknar med fäder som potentiella omsorgsgivare från början så skulle det kunna öka fädernas insikt om att de är viktiga och värdefulla för sina barn, samt stärka deras självförtroende i faderskapsrollen. Detta i sin tur skulle kunna leda till att fäder skulle finna stödinsatser i faderskapet mer meningsfulla. Hult (2010) menar att barnen är en stark drivkraft för missbrukande föräldrar att söka behandling. Vi anser att detta är ytterligare ett argument för att det är viktigt att Socialtjänsten i sitt arbete med missbrukande fäder talar om faderskap och aktivt erbjuder stödjande insatser. Vår studie visar att papporna inte hade kunskap om tillgängliga stödinsatser i faderskapet, där flertalet pappor efterfrågade vägledning. Utifrån detta menar vi att det finns ett behov av och önskan om att Socialtjänsten skall bli bättre på att informera om de stödinsatser som finns att tillgå. Vi tror att en högre grad av information och aktivt erbjudande av stödinsatser i faderskapet skulle fungera motiverande och göra stödinsatserna mer lättillgängliga.

Vår studie visar även att papporna är mest mottagliga för stöd i faderskapet när de genomgår behandling för sitt missbruk. Mottagligheten är som störst i slutskedet av behandlingen. De flesta papporna har erbjudits någon form av stöd i faderskapet av det behandlingshem där de har genomgått behandling. Samtliga pappor har upplevt dessa stödinsatser som positiva och en del av papporna uttrycker även en önskan om mer fokus på faderskapet under behandling. Eftersom att papporna anser sig vara som mest mottagliga i slutskedet av behandling så anser vi att det är av stor vikt att under denna period lägga mycket resurser på stödinsatser i faderskapet. Utöver de stöd som ges inom ramarna för behandlingen anser vi att det vore positivt om även Socialtjänsten i slutskedet av behandling aktivt erbjöd faderskapsstödjande insatser.

Vi har även kunnat konstatera att behovet av stödinsatser i faderskapet kvarstår även efter avslutad behandling. De stödinsatser som skulle kunna vara aktuella efter avslutat missbruk är delvis samma som under aktivt missbruk och i behandling, dock kan det efter behandling även utvecklas nya behov. Papporna i vår studie har beskrivit att skuld- och skamkänslor vad gäller barnen inte försvinner bara för att de tar bort drogen ur sina liv, utan känslorna förstärks snarare då de blir drogfria. Bearbetning av skuld och skam är därför ett bra exempel på vad papporna kan tänkas behöva stöd i även efter avslutat missbruk. Det faktum att stöd erbjuds i faderskapet redan under behandlingstiden tror vi gör att stödinsatserna också ses som mer lättillgängliga efter avslutad behandling.

Vi har beskrivit Socialtjänstens syn på faderskap i relation till missbruk, som präglad av traditionella könsroller och modersfixering. Avslutningsvis vill vi framföra att vi i vår studie dock har kunnat urskilja tecken som visar på en pågående förändring. Ett mönster som vi har kunnat se är att pappornas svar på frågor angående stöd har skiljt sig åt beroende på deras ålder och den aktuella tiden för stödinsatser. De pappor som nyligen har avslutat sitt missbruk har en större erfarenhet av stödinsatser i faderskapet och även en positivare upplevelse av både stödet och stödgivaren. Däremot de pappor som har en längre nykterhet och levde i missbruk för många år sedan saknar helt erfarenhet av stöd i faderskapet. De papporna upplever inte heller att de har fått någon tillfredsställande behandling för sitt missbruk då de menar att behandlingen på deras tid enbart var förvaring. Deras tilltro till myndigheter som goda stödgivare är låg, medan de pappor som nyligen tagit sig ur sitt missbruk uttrycker en större tilltro till att kunna erhålla stöd av myndigheter.

8. REFERENSER

- Andersson, Gunvor & Swärd, Hans (2008) ”Etiska reflektioner” I Anna Meeuwisse, Hans Swärd, Rosmari Eliasson-Lappalainen & Katarina Jacobsson (red.): *Forskningsmetodik för socialvetare*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Andersson, Gunvor (1995) *Barn i samhällsvård*. Lund: Studentlitteratur.
- Aspers, Patrik (2007) *Etnografiska metoder: att förstå och förklara samtiden*. Malmö: Liber.
- Bangura Arvidsson, Maria (2003) *Ifrågasatta fäder. Olika bilder av fäder till socialt utsatta barn*. Lunds universitet: Socialhögskolan. (Akad. avh.).
- Becker, Howard S. (2006) *Utanför: avvikandets sociologi*. Lund: Arkiv.
- Bengtsson, Anna-Bodil & Gavelin, Ingegerd (2004) *Familjer och missbruk, om glömda barn och glömda föräldrar*. Visby: Books-on-demand.
- Goldberg, Ted (2005) *Samhället i narkotikan*. Solna: Academic publishing of Sweden.
- Hilte, Mats (2000) *Förändring och kön i socialt arbete. En narrativ analys av en människobehandlande organisation*. Lunds universitet: Socialhögskolan, Meddelande från Socialhögskolan nr. 4.
- Hult, Birgitta (2010) *Att utnyttja drivkrafter - barnperspektiv i socialtjänstens arbete med föräldrar med missbruksproblem*. FOU Malmö: Skriftserie 2010:3
- Johansson, Thomas (2004) *Faderskapets omvandlingar. Frånvarons socialpsykologi*. Göteborg: Bokförlaget Diadalos AB.
- Killén, Kari (2003) *Barndomen varar i generationer: om förebyggande arbete med utsatta familjer*. Lund: Studentlitteratur.
- Kristiansen, Arne (1999) *Fri från narkotika: Om kvinnor och män som har varit narkotikamissbrukare*. Umeå universitet: institutionen för socialt arbete. (Akad. avh.).
- Kåhl, Ingela (1995) *Socialarbetarkåren. Den lindansande professionen*. Lunds universitet: Sociologiska institutionen, avd. för rättssociologi. (Akad. avh.).
- Levin, Irene & Trost, Jan (2004) *Att förstå vardagen. Med ett symbolisk interaktionistiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Lindell, Elisabeth (2009) *Jag är inte bara missbrukare – jag är pappa också! En studie om stöd till pappor med missbruksbakgrund*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete. (D-uppsats).

- Lindqvist Rafael & Nygren Lennart (2006) ”Social teori och socialt arbete”. I Anna Meeuwisse, Sune Sunesson & Hans Swärd (red.): *Socialt arbete En grundbok*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Lundström Tommy (1993) *Tvångsomhändertagande av barn - en studie av lagarna, professionen och praktiken under 1900-talet*. Stockholms universitet: institutioner för socialt arbete. (Akad. Avh.).
- May, Tim (2005) *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.
- Månsson, Sven-Axel (2002) ”Interaktionistiska perspektiv på studiet av sociala problem – processer, karriärer och vändpunkter”. I Anna Meeuwisse & Hans Swärd (red.): *Perspektiv på sociala problem*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Payne, Malcolm (2002) *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur.
- Platin, Lars (2001) *Män, familjeliv och föräldraskap*. Umeå: Boréa Bokförlag.
- Runesson, Ingrid (2005) *Liv, arbete och förändring: de första åren med kronisk ledgångsreumatism*. Malmö: Harepress - Centrum för handikapp- och rehabiliteringsforskning. (Akad. Avh.).
- Skårner, Anette (2001) *Skilda världar? En studie av narkotikamissbrukares sociala relationer och sociala nätverk*. Göteborgs universitet: Institutionen för socialt arbete. (Akad. avh.).
- Socialtjänstlagen (2001:453)*. Stockholm: Socialdepartementet.
- SOU (1994:29) *Barn - föräldrar - alkohol*. Stockholm: Fritze.
- SOU (1997:161) *Stöd i föräldraskapet*. Stockholm: Fritze.
- Svensson, Per-Gunnar & Starrin, Bengt (1996) *Kvalitativa studier i teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur .
- Svensson, Tommy (1992) *Människa, interaktion och social omgivning*. Mullsjö: Ekbacken förlag AB.
- Trulsson, Karin (1997) *Det är i alla fall mitt barn! En studie om att vara missbrukare och mamma*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Trulsson, Karin (2006) *Dans på lina. Om kvinnors missbruk, familjeliv och behandling*. Stockholm: Carlssons Bokförlag.
- Vetenskapsrådet (2007) ”Hantering av integritetskänsligt forskningsmaterial” (elektronisk), *Vetenskapsrådets officiella hemsida*

<http://www.vr.se/download/18.aae1aa51132473084980005790/integritetskansligt_forskningsmateria21.pdf> (2010-05-25).

9. BILAGOR

9.1. Bilaga 1

INFORMATIONSBREV

Hej!

Vi är två socionomstudenter, vid namn Elisabet Liljergren och Maja Munke, som går sjätte terminen på Socialhögskolan i Lund. För närvarande arbetar vi med vårt examensarbete, som skall utmytna i en kandidatuppsats. Vi har valt att göra en studie vars syfte är att undersöka hur pappor med erfarenhet av missbruk ser på faderskap och samhällets stödinsatser.

Vår uppsats kommer att utgå ifrån följande frågeställningar:

- Hur ser pappor med erfarenhet av missbruk på faderskap?
- Anser papporna att det finns ett behov av stöd och i så fall vilket sorts stöd?
- Upplever papporna att de har fått behoven av stöd tillfredställda?
- Vilket stöd anser sig Socialtjänsten kunna erbjuda för pappor med missbruksproblematik?

Studiens målgrupp är pappor med erfarenhet av missbruk och det är deras perspektiv vi har för avsikt att belysa. Till studien söker vi därför män som har erfarenhet av faderskap i kombination med ett (nu avslutat) missbruk, för intervju.

Intervjun kommer uppskattningsvis att ta ca 60 minuter och du som blir intervjuad väljer var intervjun skall äga rum. Eftersom att vi anser att det är ditt perspektiv och dina upplevelser som är värdefulla för vår studie, så kommer intervjuformen ge dig möjlighet att berätta relativt fritt utifrån några förutbestämda teman. De teman vi väljer för intervjun kommer att ha en stark koppling till de ovan nämnda frågeställningarna.

Du som väljer att ställa upp på intervju garanteras anonymitet och intervjumaterialet kommer att behandlas konfidentiellt, vilket innebär att endast vi kommer att ha tillgång till intervjumaterialet och att du ej kommer att kunna identifieras i uppsatsen. Det insamlade intervjumaterialet kommer enbart att användas till denna uppsats, i det syfte som presenteras ovan. Deltagandet i studien är frivilligt och du kan när som helst avbryta din medverkan utan att ange skäl.

Examensarbetet skall vara färdigt i slutet av maj, därför är det bra om vi så tidigt som möjligt kan genomföra intervjuerna. Om du är intresserad av att ställa upp för en intervju så kan du kontakta eventuell kontaktperson på XXX, alternativt ta kontakt direkt med oss. Kontakta oss om du har några frågor eller önskar mer information.

Kontaktuppgifter

Maja Munke

Elisabet Liljergren

Telefonnummer

Telefonnummer

Mailadress

Mailadress

Handledare

Maria Bangura Arvidsson

Telefonnummer

Mailadress

9.2. Bilaga 2

INTERVJUGUIDE

Vårt syfte är att undersöka hur pappor med tidigare erfarenhet av missbruk ser på faderskap och de stödinsatser som samhället erbjuder. För att besvara syftet har vi valt en kvalitativ forskningsmetod med semistrukturerade intervjuer.

För att vi skall få en bild av respondenternas livssituation börjar vi med frågor om sysselsättning, bakgrund, boendesituation och ålder. Hur gamla är papporna? Hur gamla är barnen? Hur ser relationen ut till barnets mamma? Under vilken tidsperiod pågick det aktiva missbruket? Hur ser pappornas boendesituation ut?

Under intervjuerna kommer vi hålla oss till fyra olika teman.

- SYNEN PÅ FADERSKAP

Kan du ge en beskrivning av hur relationen till ditt barn ser ut idag? Hur såg relationen ut när du var inne i ditt missbruk?

Kan du nämna några av de viktigaste ”uppgifterna” du anser dig ha som pappa?

- FADERSKAP I RELATION TILL MISSBRUKET

Hur upplevde du din behandling? Fanns det fokus på att du hade barn? Har du upplevt att det har funnits hinder för dig att umgås med ditt barn?

Hur förändras förmågan att utföra pappa-”uppgifterna”, vid ett aktivt missbruk?

- STÖDINSATSER – ERFARENHET

Hur såg situationen ut när du fick stödinsatser? Vilka stödinsatser blev du erbjuden?

Från vem? Vilket stöd saknade du - kan du ge en beskrivning av vilka stödinsatser du hade önskat? Från vem? Varför fick du inte det stöd du önskade? Var det du själv som sökte stöd eller tog någon kontakt med dig?

- STÖDINSATSER – BEHOV

Har du upplevt att, du som missbrukande pappa, har varit i behov av stöd för att uppnå det du anser vara ett tillfredställande faderskap? I så fall, vilken typ av stöd? Från vem?